

Данило Кирилович Заболотний.

“Діти мої дорогі, любіть науку і правду”

(до 150-річчя від дня народження)

Богдан Мацелюх
доктор біол. наук,
член-кореспондент
НАН України,
зав. відділу генетики
мікроорганізмів
Інституту мікробіології і
вірусології
ім. Д.К. Заболотного
НАН України,
м. Київ

15 грудня 1929 р. на 63-му році життя перестало битися серце славетного вченого-мікробіолога, основоположника епідеміології, колишнього президента Всеукраїнської академії наук (ВУАН), засновника і першого директора Інституту мікробіології і епідеміології ВУАН, академіка, великого гуманіста і патріота України *Данила Кириловича Заболотного*.

Особова справа вченого зберігається в Інституті експериментальної медицини РАН у Санкт-Петербурзі, в стінах якого провів майже все своє творче життя Данило Кирилович.

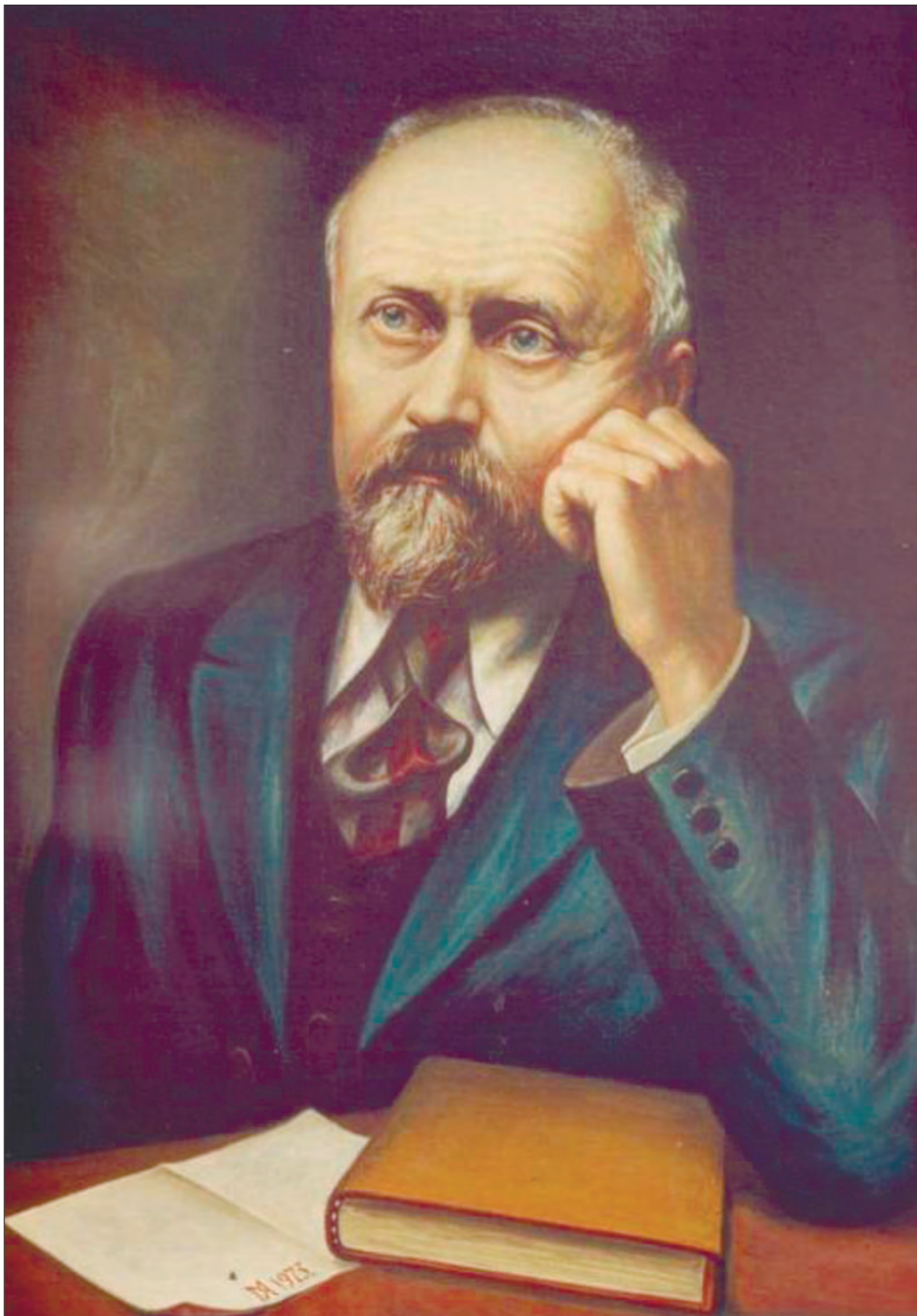
Про *Д.К. Заболотного* як всесвітньо відомого вченого, ім'я якого стоїть поруч з іменами таких корифеїв світової мікробіологічної науки, як *Л. Пастер, Р. Кох, І. Мечников, М. Кітазато, С. Виноградський* та інші, написано багато монографій, науково-популярних статей, художніх творів і створено низку науково-популярних фільмів. Це засвідчують також оригінальні наукові праці та підручники, написані Данилом Кириловичем і видані окремими збірниками й книгами як за життя вченого, так і після його смерті.

Зі сторінок цих книг Данило Кирилович вимальовується в нашій уяві як талановитий, самовідданий і безстрашний учений-гуманіст, який усе своє життя присвятив великій і благородній справі позбавлення людства від чуми, холери, сифілісу, дифтерії, тифів та інших гострозаразних і жахливих пошестей.

Народився Данило Кирилович у мальовничому подільському селі Чоботарка Крижопільського району на півдні Вінницької області в українській селянській сім'ї. Його батько, *Кирило Павлович Заболотний*, служив при дворі поміщика і завдяки природній обдарованості набув широкої обізнаності та знання французької і німецької мов на рівні спілкування. Будучи волелюбною людиною, він ненавидів гнобителів народу. Мати Данила Кириловича, *Южина (Євгенія) Сауляк*, була донькою волосного писаря і досить освіченою людиною. Її батьки виховували дітей чесними, правдивими і співчутливими до горя бідняків.

Юнак Данило виростав у типовій сільській хатині під солом'яною стріхою і невеликими вікнами з дерев'яними віконницями, допомагав батькам на городі і в полі вирощувати і збирати врожаї, пас худобу і смакував печеною картоплиною із цибулею як єдиною їжею. Мати була акушеркою і “фершалкою”, прищеплювала двом синам любов до знань, читала їм поезію *Т. Шевченка*, “Кобзар” якого знала напам'ять.

Данило змалку був мрійливою, допитливою і наполегливою дитиною, захоплювався природою і не розлучався із книжками. Скоро він втратив обох батьків і повною мірою відчув гірку долю сільського сироти. Брат матері, *Макар Сауляк*, викладач гімназії в Ростові, забрав

Портрет академіка Д.К. Заболотного роботи Ярослава Мацелюха. “Любіть науку і правду!”

Данила до себе і допоміг йому закінчити 4 класи гімназії. Далі брати матері допомогли юнакові вступити в 5-й клас Рішельєвської гімназії в Одесі (1885). Через рік навчання Данило Кирилович змушений був заробляти на хліб і навчання своїм репетиторством. У 1885 р. він закінчив гімназію і вступив на природниче відділення фізико-математичного факультету Новоросійського університету в Одесі.

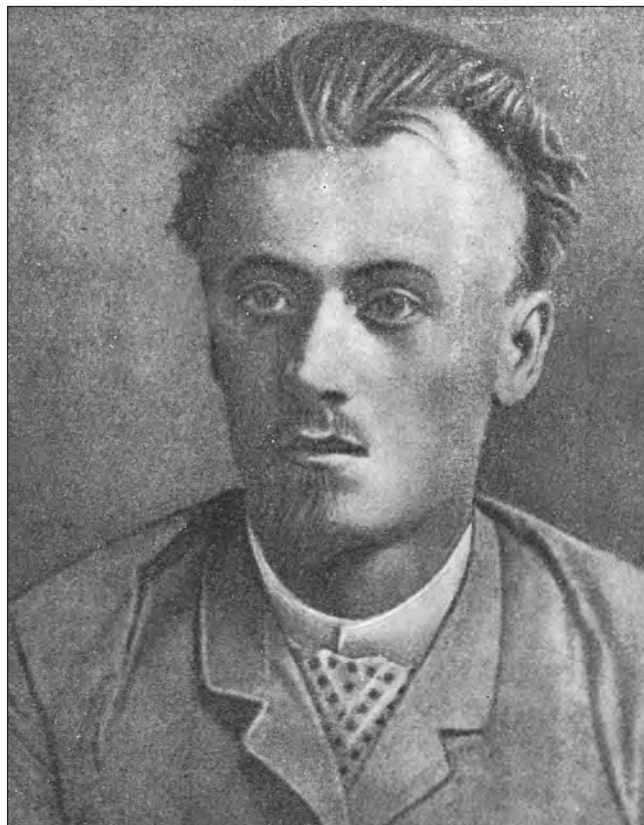
У той час була ліквідована автономія університету, заборонені громадські зібрання й установлені університетські суди з реакційної професури. Невдоволена молодь гуртувалася і висловлювала свої протести. Улюбленим вчителем і наставником *Заболотного* був *Олександр Онуфрійович Ковалевський*, відомий своїми працями з порівняльної ембріології нижчих тварин.

Крім захоплення природничими науками, студент *Заболотний* також виявив схильність до поетичної творчості. У невеликому блокноті з грифом “Всеукраїнська академія наук, 1929 р.”, який мені в 1964 р. передав академік *Віктор Григорович Дроботько*, були акуратно переписані невідомим співробітником інституту матеріали, знайдені на робочому столі Данила Кириловича після його смерті. Це, в основному, вірші зі зшитка і виписки з останнього щоденника.

Які ж почуття душі звиряла білому полотну паперу ця скромна і благородна людина з рудуватим і часто скуйовдженим волоссям, голубими, по-дитячому довірливими і добрими очима, з невтомними руками і напрочуд гнучкими, віртуозними пальцями? Вірші з добірки “Пісні смутку” присвячені убогому і безправному становищу селян і вірі в краще майбутнє України. Борцем за волю і правду народу виступає запальний юнак у віршах “До товариства”, “Не в тихій хатині з батьками”, “За волю Вкраїни” і “Пісня про волю” (1887 р.):

ПІСНЯ ПРО ВОЛЮ

Ой там, де воля, пісня ллється,
 В краю, де воля, — діти гарні,
 А де неволя — там нема.
 В краю неволі — калічня;
 Там чути, як кайдан кується,
 Сидять не в школі — в буцегарні
 Там вічний голод і зима.
 Та вчать гнутися шодня.
     В краю, де воля — люд багатий,
     В краю, де воля, голос правди,
     В краю неволі він в ярмі.
     В краю неволі — все брехня;
     Там поле, труд — усе забрато,
     Там є багато тільки кривди,
     А луччі люде у тюрмі.
     Царить в законі розбійня.
 В краю, де воля, є кохання,
 В краю, де воля, всім весело,
 В краю неволі — лиш нудьга;
 В краю неволі — сум тяжкий...
 Там гине щире поривання,
 Коли ж, коли це все знесемо,
 Там любляться з-під батога.
 Коли настане день ясний?

**Д.К. Заболотний — студент
 Новоросійського університету. 1885 р.**

Під час навчання в університеті *Д.К. Заболотний* брав активну участь у революційному русі як один із членів напівлегального гуртка земляків Кам'янець-Подільської губернії “Молода громада”, провідну роль в якому мала *Маргарита Комарова* — дочка відомого бібліографа і фольклориста *М. Комарова*, близька знайома юної *Лесі Українки*. Навесні 1889 р. приїхали до Одеси *Косачі* разом із юною донькою Лесею. В домі батька *Маргарита Комарова* знайомить свою подругу Лесю з членами “Молодої громади”. *Леся Українка* зберегла пам'ять про *Д.К. Заболотного* і просила подругу Маргариту вислати їй його вірші.

Данило Кирилович протестує проти наступу реакційних сил в особі царизму на демократичні права студентів, звільнення прогресивних викладачів і студентів, заборону друкування книжок українською мовою, українських театрів і української культури.

Активні виступи політично свідомого і демократично налаштованого студента *Д.К. Заболотного* потрапили під пильне око поліції, і в листопаді 1889 р. він був арештований за півроку до закінчення університету. В одиночній камері глухого тюремного підземелля 23-річний юнак протягом тримісячного ув'язнення критично аналізує студентський період свого життя, який він назвав “культу науку і пошуками правди”. 21 листопада 1889 р. Данило Кирилович був виключений із університету як “заводій безпорядків”. Завдяки клопотанню таких знаменитостей як *І. Мечников* та *І. Сеченов*, *Данило Заболотний* одержав дозвіл на складання державних екзаменів екстерном у 1891 р. і одержання диплома 1-го ступеня.

Після звільнення із тюрми за станом здоров'я **Д.К. Заболотний** влаштовується на роботу в Одеську бактеріологічну станцію і незабаром глибоко захоплюється молодією наукою — бактеріологією — на все життя. Віднині служіння народів наукою стає основним його покликанням. Данило Кирилович переконується, що саме бактеріологія і епідеміологія повинні захистити народи планети від жахливих смертоносних епідемій чуми і холери. Любов і самовідданість саме цим наукам надихнуть його невдовзі на героїчний подвиг і принесуть йому немеркнучу світову славу.

Перша друкована наукова робота **Д.К. Заболотного** була присвячена фосфоресценції одеських лиманів, в якій молодий дослідник вперше відкрив причину світіння — певний цикл розвитку одного із видів інфузорії. Замість морських свинок і кроликів Данило Кирилович знайшов ховрахів як більш чутливих до зараження холерним вібрионом. Вакцинація тваринок шляхом вигодовування убитими культурами холерного вібриона приносила такі ж позитивні результати, як і підшкірні та внутрішньочеревні ін'єкції. Це була перша успішна проба сил людини і смертоносного збудника пошесті.

Данило Кирилович добре усвідомлював, що для боротьби з цією інфекцією йому потрібна ще медична освіта, якої не мали ні **Л. Пастер**, ні **І. Мечников**, і тому їхні поради часто відкидалися медиками. Тому в 1891 р. він вступає на третій курс медичного факультету Київського університету.

Д.К. Заболотний продовжує свої експерименти з холерним вібрионом на кафедрі загальної патології професора **В.В. Підвисоцького**. Спочатку він разом із прозектором **І.Г. Савченком** і одним зі студентів вакцинується протягом 28 днів, — кожного ранку вони п'ють холерну вакцину із вбитих вібрионів і заїдають картоплиною, спеченою в автоклаві. Після перевірки крові на наявність антитіл 1 травня 1893 р. вони піддаються героїчному експерименту: випивають 0,1 мл одностодової бульйонної культури вірулентного холерного вібриона. Доказом вірулентності культури було її введення в черевину кролика, які через добу загинули. Усі три експериментатори залишились живими, виділяючи з випорожненнями значну кількість живого холерного вібриона. **У цьому героїчному досліді вперше було доказано можливість пероральної вакцинації і відкрито безсимптомне бацилоносіння здоровими людьми. Данило Кирилович спростував твердження відомих мікробіологів Р. Коха, Г. Гаффке і В. Ерменгема про те, що в здоровому організмі людей і тварин не можуть перебувати збудники інфекційних захворювань.**

На превеликий жаль, це велике першовідкриття **Д.К. Заболотного** забулося, і через багато років метод ентеровакцинації присвоїв собі **А.М. Безредко** без посилання на істинного відкривача. Відвідавши Київ у 1894 р., **І. Мечников** подарував **Д.К. Заболотному** свою фотографію з підписом “*Безстрашному учневі від захопленого учителя*” і на засіданні Товариства лікарів відмітив виняткову наукову цінність досліджень Данила Кириловича.

29 листопада 1894 р. **Д.К. Заболотний** одержав диплом лікаря. Працюючи практичним лікарем в різних містах на Поділлі, він уперше у світі застосував специфічну сироватку для лікування хворих на дифтерію, а також самого себе після зараження дифтерійною паличкою. Через рік Данило Кирилович був прикликаний на військову службу, працював у госпіталях Харкова і Києва. А царська жандармерія стежила за кожним кроком неблагонадійного **Д.К. Заболотного** від студентських літ аж до 1897 р.

28 січня 1897 р. **Д.К. Заболотний**, уже як відомий кваліфікований бактеріолог і блискучий дослідник, виїхав у складі російської лікарської комісії на чолі з професором **В.К. Высоковичем** в Індію для дослідження “чорної смерті” (чуми) у її вогнищі, яка косила сотнями тисяч людей в Індії, Китаї і портових містах Азії, Європи, Америки. У той час, коли такі знаменитості, як **Р. Кох**, **Г. Гаффке**, **Р. Пфейффер**, **Ш. Кімазато** та інші, працювали в стінах лабораторій, **Д.К. Заболотний** перебував у в центрі спалаху чуми, поруч зі смертю. Госпіталь, анатомка, лабораторія і огляд хворих вдома забирали у нього весь час. Данило Кирилович проводив досліди з імунізації і лікування на мавпах. Він підтвердив, що специфічна сироватка дає позитивні результати в тому випадку, коли вона введена хворим до 48-ї години від початку інфекції.

Три місяці невтомної і ризикованої праці в Бомбеї дали можливість молодому українському вченому піднятися до рівня великих спеціалістів з чуми. Дорогою додому **Д.К. Заболотний** на три місяці зупинився в портовому місті Джідді, через яке пролягав шлях пілігримів-мусульман у священні міста Мекку і Медину, а разом з ними — дорога збудника смертельної інфекції.

На прохання **І. Мечникова** голова Російської комісії зі заходів боротьби з чумою, принц **А.П. Ольденбургський** дозволив молодому лікарю **Д.К. Заболотному** залишитися на дев'ять місяців у Парижі, де він продовжував досліди на мавпах з метою удосконалення схеми введення протичумної сироватки.

21 березня 1898 р. царським наказом Данило Кирилович був призначений спеціалістом при принці **Ольденбургському** і прикомандирований до Інституту експериментальної медицини в Санкт-Петербурзі, де він мав робоче місце у відділі загальної бактеріології, очолюваному директором Інституту, професором **С.М. Виноградським**. Скоро Данило Кирилович став другим помічником завідувача відділом, в якому він працював аж до 1928 р.

Не встиг **Д.К. Заболотний** зануритися в роботу на новому місці, як 21 травня 1898 р. одержав розпорядження виїхати у провінцію Юньнань Східної Монголії. Учений подолав на монгольських кониках і мулах шлях через пустелю Гобі до провінції Вейчан завдовжки дві тисячі кілометрів. У центрі спалаху чуми він самовіддано працює аж до повного виснаження. Під час забору гною шприцом із чумного бубону Данило Кирилович необережно ховав шприца перед мулою і вколів себе в палець. На щастя, чумний процес вдалося ліквідувати специфічною сироваткою.

Він докладно опише, крім легеневої і бубонної, ще й пустульозну форму чуми. *Д.К. Заболотному* весь час не давало спокою дуже важливе питання — звідки береться збудник пошесті у випадках ендемічної чуми? Тепер Вейчан став п'ятим ендемічним вогнищем чуми, крім Месопотамії, Південного Китаю, Південних Гімалаїв і Центральної Африки. Отже, на думку вченого, чума має свої природні вогнища. Це припущення стало народженням нового вчення про вогнищеву природу низки інфекційних захворювань.

У Данила Кириловича зароджується думка про переносників чумної бактерії — тарбагана та інших гризунів, яку необхідно перевірити на практиці.

У січні 1899 р. він повертається в Петербург, де протягом 32 років читатиме курс лекцій з бактеріології у щойно організованому Жіночому медичному інституті. Тут він також проявив себе як прекрасний викладач із вродженим талантом і організатор першої в Росії кафедри медичної мікробіології.

Велике чумне вогнище розгорілося літом-восени 1910 р. в Маньчжурії, де першими жертвами стали мисливці на тарбаганів. *Д.К. Заболотний* прибув у Харбін 6 грудня 1910 р. На грудях мертвої матері він побачив її малолітнього сина *Ян Гуя*, якого забрав із собою в Україну як прийомну дитину. На цей раз ученому вдалося піймати чумного тарбагана в степу 12 червня 1911 р. і вперше виділити з нього чисту культуру вірулентного чумного мікроба. Останню він передав до Інституту Пастера в Парижі для підтвердження її природи. Це був незаперечний доказ зберігання збудника чуми хворими тарбаганами в норі в зимовий період і передавання бактерії мисливцям навесні.

Данило Кирилович був основним доповідачем про чуму на Міжнародному конгресі з боротьби з чумою і холерою наприкінці 1912 р. у Парижі. Аудиторія вчених зустрічала його аплодисментами, а президент республіки вручив йому орден Почесного легіону. Відкриття *Д.К. Заболотного* заклали основу вчення про природні збудники вогнища чуми та інших трансмісивних інфекцій. І на цей раз чорна історична несправедливість спіткає це відкриття, яке, на жаль, було забуто вченими і приписане пізніше *С.Н. Павловському*.

Важливою науковою проблемою, яку також успішно розв'язав *Д.К. Заболотний*, був сифіліс. Йому вперше вдалося заразити бабуїнів сифілісом щепленнями збудника від хворих людей, і ця звістка блискавкою облетіла науковий світ. Учений під мікроскопом завжди бачив одних і тих же спірохет, виділених із регіональних лімфатичних залоз. Проте він не знав радості відкривача збудника сифілісу, оскільки не опублікував свого висновку, як це згодом зробили *Ф. Шаудін* і *С. Гоффман*. Дані про перебіг інфекції, її поширення лімфатичною системою і локалізацію в органах, а також про інкубаційний період були новими в сифілідології і стали основою його докторської дисертації, успішно захищеної в 1908 р.

У роки Першої світової війни *Д.К. Заболотний*, будучи статським радником і в чині генерала, очолював протиепідемічну роботу на фронтах.

Під час Жовтневого перевороту і громадянської війни в 1917—1918 рр. він залишається в Петрограді і очолює боротьбу з епідемією холери та іншими інфекціями.

Голод і холод у Петербурзі підірвали здоров'я дружини *Людмили Радецької*, хворої на сухоти, і Данило Кирилович змушений був відіслати її поїздом в рідне село Чоботарку, а сам залишився в Києві на прохання *В.І. Вернадського* і *М.П. Василенка* у зв'язку з організацією ВУАН. Дружина в дорозі померла, і він був змушений скоро покинути Київ, щоб поховати її біля батьківської хати в селі, оскільки священник відмовився хоронити її на цвинтарі як безбожницю.

Після похорону дружини Данило Кирилович від осені 1918 р. мешкає в рідному селі Чоботарці. Тоді Україна була охоплена полум'ям визвольної війни проти навколишніх агресорів, які оточили наші землі з усіх боків: червоних більшовицьких і білогвардійських загонів на сході, румунських і мадярських військ — на півдні, польських окупантів — на заході. Українська галицька армія (УГА) під командуванням генералів *Мирона Тарнавського* і *Йосипа Микитки* восени 1919 р. вела жорстокі бої з денікінською кіннотою під с. Четвертиківка. Проте найпідступнішими і смертоносними ворогами виявились плямистий і зворотний тифи, які безжально косили українських вояків. УГА розмістилась у Вінниці та її околицях. Генерал *М. Тарнавський* наказав армії рухатись на Ольгопільщину, а штабові — переїхати до Крижополя й далі — через територію Молдови — в Карпати.

26 грудня 1919 р. штаб УГА перемістився до Крижополя. 28 грудня генерал *М. Тарнавський* зі штабними старшинами прибув до Чоботарки. Професор *Д.К. Заболотний* порадив генералові негайно перевезти хворого генерала *Й. Микитку* з Вінниці до Чоботарки, де було розгорнуто лазарет і налагоджено санітарно-епідемічну службу. Під кваліфікованим наглядом *Д.К. Заболотного* генерал *Й. Микитка* одужав і 15 січня 1920 р. приступив до виконання своїх обов'язків.

Після встановлення в Ольгопільському повіті советської влади Данило Кирилович став комісаром охорони народного здоров'я, опікувався сільськими школами, лікарнями і проводив санітарно-просвітницьку роботу.

На початку 1920 р. в Одесі спалахнула епідемія плямистого тифу, до ліквідації якої був запрошений *Д.К. Заболотний*. Через рік він організував перший в країні Дім санітарної просвіти. 18 лютого 1921 р. Данило Кирилович став першим ректором Одеської медичної академії (пізніше — медичного інституту), де викладав українською мовою два курси лекцій — з епідеміології й мікробіології та організував першу в Росії кафедру епідеміології. Того ж року вчений був обраний членом ЦВК СРСР і ВУЦВК, а 1922 р. — дійсним членом ВУАН.

У грудні 1922 р. *Д.К. Заболотний* виїхав у Петроград за викликом Наркому охорони здоров'я, а в травні 1923 р. — у Страсбург і Париж з нагоди святкування сторіччя від дня народження *Л. Пастера*.

У 1923 р. його обирають членом-кореспондентом Російської академії наук. Через рік Данило Кирилович організував третю кафедру мікробіології й епідеміології — у Військово-медичній академії. Він був завантажений педагогічною роботою “*по самісінькі вуха*”, читаючи лекції у двох інститутах. Слід додати, що академік був членом редколегій “Мікробіологического журнала” і “Врачебного дела”, не кажучи про членство у вчених радах і різних комісіях.

У 1926 р. була опублікована книга “Чума на юго-востоке ССР и причины ее эндемичности”, а в 1927 р. виходять із друку два томи монографії “Основы эпидемиологии”, які вважаються підсумком тридцятирічних пошуків і експериментальних досліджень славетного вченого в галузі епідеміології й мікробіології інфекційних захворювань.

Останніх два роки життя *Д.К. Заболотного* пов'язані з Україною. На неодноразові запрошення ЦК КП(б)У і уряду УРСР він повернувся до Києва, щоб очолити ВУАН. 3 травня 1928 р. на загальних зборах членів ВУАН відбулися вибори нової президії. Президентом ВУАН одноголосно обрали *Данила Кириловича Заболотного*.

За кілька днів до виборів він зустрівся з групою уповноважених академіків і погодився на їхню умову спільно й узгоджено вирішувати важливі питання академії. У свою чергу Данило Кирилович поставив умову перед директивними органами республіки: організувати Інститут мікробіології і епідеміології в Києві та хату-читальню в Чоботарці. Це, як потім виявилось, була омріяна мета вченого, за досягнення якої він пожертвував своїм життям.

Незважаючи на те, що *Д.К. Заболотний* був прекрасним організатором протиепідемічної служби у вогнищах інфекцій, бюрократично-чиновницька робота на посту президента ВУАН та ще в умовах радянської дійсності кінця 1920-х років його втомлювала і не приносила морального задоволення. А клопотів у нього дійсно було багато, що обсіли його звідусіль.

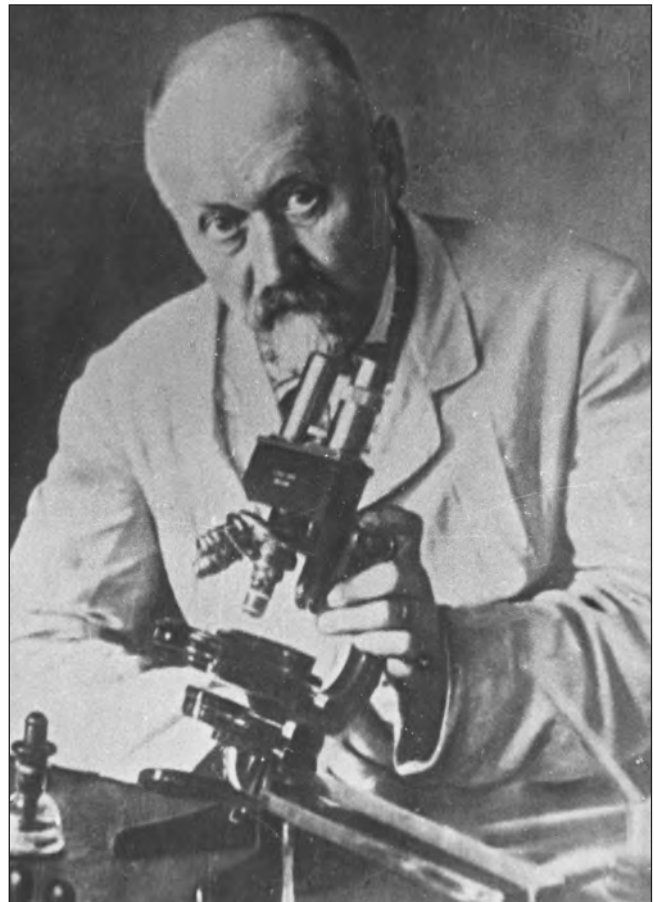
Данило Кирилович дуже любив дітей. Два його синочки ще немовлятами померли, і він удочерив і всиновив багато сільських сиріт і свою зарплатню президента ВУАН ділив на рівні частини для догляду і навчання прийомних дітей.

Політична ситуація в Україні, не кажучи про соціальну, була важкою. З “легкої руки” *Й. Сталіна* почала наростати хвиля репресій проти українського селянства та інтелігенції. ВУАН, на великий подив, залишалася фортецею патріотизму, національної культури, історії і демократії, яка чинила посильний опір злочинним партійним та урядовим органам. У 1929 р. була “викрита” (сфабрикована) Спілка Визволення України (СВУ), і її духовні організатори і керівники — колишні віце-президент ВУАН літературознавець *С.О. Єфремов* і неодмінний секретар ВУАН сходознавець *А.Ю. Кримський*, а також видатні діячі академії *О.Ю. Гермайзе*, *А.В. Ніковський*, *В.Ф. Дурдуківський*, *Г.Г. Холодний*, *Л.М. Старицька-Черняхівська*, *О.Г. Черняхівський*, *В.Д. Отмановський*, *М.З. Левченко* та інші були заарештовані.

Д.К. Заболотний у приватних розмовах з представниками української інтелігенції обіцяв допомогти вченим, зацькованим сталінським режимом. Але що реального міг би зробити будь-який учений на посту президента ВУАН в цей сумнозвісний час? Та ще в такому пригніченому і знесиленому стані, в якому перебував Данило Кирилович в останній рік свого життя.

Сам *Д.К. Заболотний*, незважаючи на його великий авторитет вченого зі світовим ім'ям, заслуги перед народом і країною в боротьбі з інфекціями і членство в урядах республіки і Союзу, також зазнав репресій з боку не “чорної”, а “червоної” чуми при житті і після смерті. Каральні органи радянської влади ніколи не довіряли йому і пильно стежили за його вчинками.

У зв'язку з арештами членів ВУАН *Д.К. Заболотний* у приватних розмовах заявив, що він подасть у відставку з поста президента академії. Ці чутки підтвердив помічник уповноваженого 4-ї групи Секретного відділу ДПУ *Фільштинський* у своєму черговому доносі вищим інстанціям. Щоб запобігти цій небажаній сенсаційній події, чекісти вирішили прибрати вченого за допомогою таємного отруєння. Нагода для реалізації вироку трапилася невдовзі: поїздка *Д.К. Заболотного* в листопаді 1929 р. до Петербурга для передання справ у трьох місцях його попередньої праці — Жіночому медичному інституті, Військовій медичній академії й Інституті експериментальної медицини.

Д.К. Заболотний за робочим столом. 1929 р.

Меморіальна дошка на честь академіка Данила Заболотного на буд. № 28 по вул. Великій Житомирській у Києві. Скульптор К. Годулян, архітектор А. Сницарев, 1973 р.

Професор **В. Любименко**, який зустрічався в цей час із **Д.К. Заболотним**, а також учні, які відпроваджували вченого на вокзалі, засвідчили добрий стан здоров'я свого вчителя, *“дуже рухливої й енергійної людини, повної перспектив і планів”*. І, як грім серед ясного неба, різке погіршення стану здоров'я Данила Кириловича після приїзду до Києва. Швидко динаміку перебігу важкої хвороби і пекельні передсмертні муки вченого описала його колишня співпрацівниця **Ю.М. Лебедева**. На першому плані — важка інтоксикація організму у вигляді парезу кишечника, затримки сечовипускання, сепсис, емболія, менінгіт та інсульт. Вперше думку про отруєння **Д.К. Заболотного** висловив письменник, земляк і дослідник біографії вченого **М. Рябий**. Подібних випадків отруєння людей, недовідливих більшовицькому режиму, більш ніж достатньо в нашій історії.

Побувавши в багатьох країнах світу під час боротьби з пошестями, Данило Кирилович акуратно записував свої враження в товстий щоденник, який старанно зберігав протягом усього свого життя. Збереглися тільки деякі виписки із цього щоденника.

“Збираюся ще на рік на Україну в надії на те, що зможу там працювати ще для рідного краю і народу” (8.04.1928). *“З людьми мені трудно обходитися. Ображають мене безцеремонність і егоїзм в боротьбі життєвій у молодих, затхлість і заскорузлість — у старих”* (22.02.1928). *“Урожай передбачається слабкий, в кооперації черга за мукою. Сірників немає, дров з лісу дістати трудно, селяни скаржаться на скрутні часи, не можна молоти без квитка, землеустрою чекають”* (3.05.1928). *“Взявся не за своє діло (ВУАН) і це пошкодило моїй лабораторній праці, в котрій я почувую себе найкраще”* (29.12. 1928). *“Громадська робота заступила наукову працю... Сумно мені, самотньо, сиротливо”* (8.07.1929).

Куди ж подівся щоденник **Д.К. Заболотного** “По світах і людях”? За свідченнями земляка вченого і письменника **А.П. М'ястківського**, автора книжки про Данила Кириловича “Крізь вогонь”, ще у 1937 р. він знайшов в архівних документах Вінниці акт такого сумного змісту: *“Дневник академіка Д.К. Заболотного как содержащий буржуазно-националистические взгляды подлежит уничтожению путем предания огню”*. Тим самим служби НКВС скоїли важкий злочин проти українського народу і всього людства, познущавшись над пам'яттю всесвітньо відомого вченого-гуманіста, члена урядів СРСР і УРСР, академіка АН СРСР і УРСР, президента ВУАН і українського патріота, безжалісно знищивши дорогу епістолярну спадщину людини великого і серця, і розуму, на якій виховувалися б нові покоління громадян України в любові до рідного краю, української мови, культури і народу.

150-річний ювілей від дня народження **Д.К. Заболотного** збігається з 25-річчям з Дня проголошення незалежності України і 88-річчям Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України. Лише за умов розбудови демократичної і суверенної України і свободи слова стало можливим висвітлення правдивої інформації про життя і діяльність **Д.К. Заболотного**. Колектив ІМВ НАН України, який з гордістю носить ім'я свого засновника і першого директора, свято зберігає наукову спадщину і демократичні традиції славного вченого, збагачує фундаментальну і прикладну науку новими відкриттями і біотехнологічними розробками, піклується про збереження в доброму стані відтвореної хати вченого і музею в с. Заболотне Крижопільського району Вінницької області.

Література

1. Заболотний Д.К. Вибрані праці. — К.: Наук. думка, 1969. — 415 с.
2. Заболотный Д.К. Избранные труды. Т. 1. Чума. — Киев : АН УССР, 1956. — 286 с.; Т. 2. Холера. Сифилис. Эпидемиологические и другие работы. — Киев : АН УССР, 1957. — 322 с.
3. Заболотный Д.К. Основы эпидемиологии. Т. 1. — М., Л. : Госиздат, 1927. — 207 с.
4. Заболотний Д.К. Курс мікробіології. — Харків : Медвидав, 1932. — 192 с.
5. М'ястківський А.П. Через вогонь: повість. — К. : Веселка, 1971. — 167 с.
6. Рябий М.О. Чутки про смерть перебільшено: повість. — Одеса : Маяк, 1975. — 184 с.
7. Калита В.Т. Данило Заболотний: біографічна повість. — К. : Молодь, 1981. — 246 с.
8. Пицьк Н.Е. Даниил Кириллович Заболотный. — М. : Наука, 1988. — 304 с.
9. Мацелюх Б.П. Таємниці поживітих сторінок// Мікробіол. журн. — 1966. — т. 58, № 6. — С. 81—89; Данило Кирилович Заболотний. — 2006. — т. 68, № 5. — С. 3—11; Сторінки особової справи Д.К. Заболотного. — 2009. — т. 71, № 6. — С. 66—70.

І на закінчення статті пропоную читачам журналу свого вірша, присвяченого дорогому Ювілярові.

ДАНИЛО ЗАБОЛОТНИЙ

(до 150-річчя від дня народження)

Красу і дух безмежного Поділля,
Жагу до знань, свободи й доброти
Ввібрав із хлібом, молоком і сіллю,
Щоб шлях великий у житті пройти.
Із юних літ остався сиротою
І злигодні сільського юнака
Відчув Данило серця повнотою, —
Немов полин, ця доленька гірка.
Душа, як пташка, прагнула до Сонця, —
У небеса науки і краси.
Дядьки допоможуть, щоб племінник конче
Здобув освіти бажані ази.
І Рішельє гімназію в Одесі,
І там же славний університет
Закінчив під жандармів царських пресом
Бактеріолог, в'язень і поет.

В бакстанції з холерним вібрионом
Почав уперше у житті двобій:
На ховрахах будує бастіони
Із антитіл учений-чародій.
Тепер знання штурмує з медицини, —
У Києві медфаку він студент:
П'є мертвих вібрионів, як вакцину,
І смертоносних — як експеримент.
Затамували науковці подих:
Хто переможе — вчений чи мікроб?
І на великий міжнародний подив
Студент знешкодив збудника хвороб.
Вже лікарем, щоб віч-на-віч з чумою
Зустрітися, поїхав у Бомбей.
Сироватка, як зброя у двобой, —
Рятунок для заражених людей.

Ловець знайшов таємний сховок смерті, —
Вона на цей раз не введе в обман
І їй не вдасться всі сліди затерти, —
Чуму в норі ховає тарбаган!
Париж вручив йому Почесний орден,
А зал учених радісно вітав, —
Поділля син і України гордість
Народам світу порятунок дав.
Учений, педагог, адміністратор
Багатогранний проявив талант:
Трьох кафедр й ІМВ організатор,
Член уряду і президент ВУАН.
Нам ясне сонце світить в небі синім,
І ми забули, що таке чума.
Запам'ятаймо подвиги людини
Великого і серця, і ума! ■

Батьківська хата, в якій провів дитинство Д.К. Заболотний, сьогодні — Меморіальний музей його імені

Д.К. Заболотний приймає хворого. Воскові фігури. Експонат меморіального музею в с. Заболотне

Пам'ятник на могилі Д.К. Заболотного в с. Заболотне